

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-39>

УДК 338:658

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДИНАМІЧНОСТІ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

FACTORS OF FORMATION OF THE ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY SYSTEM IN THE CONTEXT OF DYNAMIC COMPETITIVE ENVIRONMENT

Васюткіна Наталія Володимирівнадоктор економічних наук, професор,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8546-9251>**Ватащук Владислав Вадимович**здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4765-1235>**Vasiutkina Nataliia, Vatashchuk Vladyslav**

National Aviation University

Стаття присвячена дослідженню сучасних факторів впливу на формування системи економічної безпеки підприємства враховуючи динамічність та нестабільність конкурентного середовища. У процесі дослідження було використано методи: аналізу та порівняння, систематизації та узагальнення. Проаналізовано набір факторів, які спливають на систему економічної безпеки підприємства в умовах дисбалансу конкурентного середовища. Виявлено, що поділ факторів економічної безпеки підприємства на внутрішні та зовнішні досі є актуальним. Але потребує конкретизації та уточнення щодо їх міри та якості впливу. Визначено місце факторів у системі економічної безпеки підприємства, як визначальних передумов її становлення та удосконалення. Запропоновано розглядати фактори формування системи економічної безпеки підприємства відповідно до рівнів їх впливу на ефективність діяльності підприємства.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, система економічної безпеки підприємства, конкурентне середовище, фактори впливу, внутрішні фактори, зовнішні фактори.

The article is devoted to the study of modern factors of formation of the system of economic security of enterprise, taking into account the dynamism and instability of the competitive environment. In the course of the study, the author used the following methods: analysis and comparison (to identify trends in the modern security theory of enterprise activity), systematization (to consider and organize the relevant factors that determine an effective system of economic security) and generalization (to form a hypothesis on the division and influence of factors and to draw conclusions). The competitive environment provides for direct and indirect influence on any system of enterprise activity. In the security theory, such influence is considered to be the factors of economic security formation. The article analyses a set of factors that affect the system of economic security of an enterprise in the context of an imbalance in the competitive environment. The intensification of negative trends in the economic environment of economic activity causes deformation in the established systems of enterprise support, especially in the efficiency of the economic security system. It is found that under the influence of factors (internal and external) the system of ensuring economic security primarily responds to negative processes in the competitive environment. It is found that the division of factors of economic security of enterprise into internal and external is still relevant. Approaches to the internal and external factors that affect the system of economic security of enterprise need to be specified and clarified in terms of their positive and negative impact. The place of factors in the system of economic security of enterprise is determined as the determining prerequisites for its formation and improvement. It is proposed to consider the factors of formation of the system of economic security of enterprise in accordance with the levels of their impact on the efficiency of enterprise.

Keywords: enterprise, economic security, system of economic security of enterprise, competitive environment, internal factors, external factors.

Постановка проблеми. Посилення турбулентності у економічному середовищі, щодо ведення господарської діяльності, спричиняє деформацію в усталених системах забезпечення діяльності підприємства, як основного економічного суб'єкта країни. Зокрема, це стосується системи забезпечення економічної безпеки, яка першочергово реагує на негативні процеси в економіці. У сучасному середовищі діюча та ефективна система економічної безпеки підприємства є запорукою його діяльності та здатності протистояти зовнішнім та внутрішнім викликам та загрозам. Високий рівень турбулентності конкурентного середовища зумовлений війною, яка призвела до змін інфраструктури та різкого спаду економіки (велика кількість зруйнованих суб'єктів господарювання, житлово-комунальної інфраструктури, логістичних ланцюгів забезпечення виробників й кінцевих споживачів, проблеми із електроенергією), що спричинило порушення діяльності підприємств, зокрема кругообігу їх виробництва, і як наслідок неможливості вчасно у повному обсязі розрахуватись за власними зобов'язаннями та погіршення фінансових результатів [1]. У такому несприятливому середовищі виникає потреба у актуалізації досліджень щодо сучасних факторів, які впливають на систему економічної безпеки підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Систему економічної безпеки підприємства та особливості щодо її формування, впливу та ефективності досліджували науковці: Прохорова В., Крутова А., Дяченко К., Ареф'єва О., Пілецька С., Коритько Т., Сафонік Н., Єпіфанова І., Джеджула В. та інші. У працях Мосцєвенко К., Череп А., Дашко І., Огренич Ю., Ковальчук А., Овчаренко Л. та інших, де авторами досліджувались фактори щодо формування економічної безпеки як внутрішніх так і зовнішніх. Однак під дією змін і необхідності адаптації до поточних викликів підприємств існує нагальна потреба щодо постійного визначення впливу різних факторів на систему економічної безпеки підприємства, що набуває актуальності.

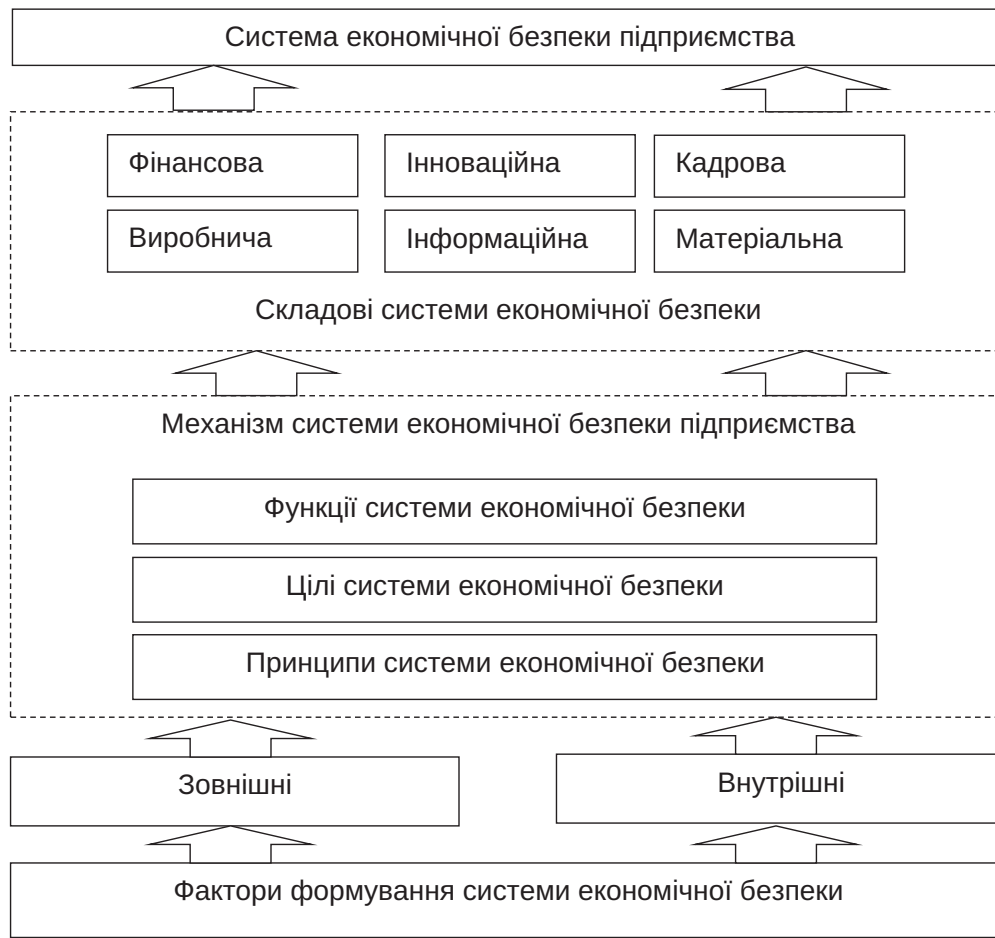
Постановка завдання. Метою статті є проведення дослідження, систематизація внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на формування системи економічної безпеки підприємства в умовах динамічного конкурентного середовища та актуалізація за рівнями їх впливу на здатність такої системи функціонувати у сучасних умовах економічного середовища.

Викладення основного матеріалу дослідження. Економічна безпека підприємства являє собою сукупність умов, які забезпечують захищеність економічного потенціалу підприємства, його фінансового стану та позиції на конкурентному ринку як від зовнішніх так і внутрішніх загроз, які спричинені несприятливими діями зовнішнього середовища, сприяють досягненню цілей функціонування підприємства в умовах конкуренції та господарського ризику [2]. Тобто, економічна безпека підприємства завжди була важливою підсистемою забезпечення його діяльності, особливо в умовах динамічного конкурентного середовища.

Належний стан економічної безпеки підприємства визначається через систему економічної безпеки, визначення якої залежить від умов середовища в якому перебуває підприємство. Система економічної безпеки підприємства – комплекс взаємопов'язаних елементів (організаційне управління, технологія, превентивні та маркетингові заходи, суб'єкт системи, мета, призначення, завдання, принципи та інструменти), що спрямовані на реалізацію захисту корпоративних інтересів від загроз (зовнішніх та внутрішніх) [3]. Тобто, система економічної безпеки підприємства є основною ланкою досягнення стійкості та стабільності. Динамічність конкурентного середовища спонукає до визначення місця факторів у системі економічної безпеки підприємства (рис. 1). Вважаємо, що саме внутрішні та зовнішні фактори є передумовами формування ефективної системи економічної безпеки, оскільки визначають налаштування інших елементів такої системи як механізму та складових економічної безпеки. Визначення таких факторів-передумов є першим етапом формування ефективної системи економічної безпеки, яка буде враховувати тиск зовнішнього середовища та стан внутрішнього середовища діяльності підприємства.

Метою формування на підприємстві системи економічної безпеки є виявлення та уникнення внутрішніх та зовнішніх загроз, економічних небезпек та ризиків для забезпечення ефективності діяльності підприємства у поточному та стратегічному вимірах враховуючи нестабільність конкурентного середовища [3; 4].

Сформувавши діючу систему економічної безпеки підприємство має можливість забезпечити фінансово-економічну стійкість та потенціал розвитку стратегічного напрямку. В умовах посилення конкуренції та динаміч-

Рис. 1. Місце факторів у системі економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано авторами

ності конкурентного середовища для підприємств постала проблема необхідності адаптацій до викликів та загроз, які спричинені рядом факторів, що по суті стає однією із характеристик успішного стратегічного управління [5]. Саме тому при розробці та становленню системи економічної безпеки підприємству необхідно мати власний системний погляд на можливість врахування факторів впливу на неї.

Єпіфанова І. та інші, зауважують, що економічна безпека підприємства суттєво залежить від джерел його фінансування, наявності достатньої кількості персоналу, інтелектуальної складової, та обсягів інформації, а усі фактори економічної безпеки умовно можна поділити на три групи: інтелектуальні фактори, фінансові фактори та інформаційні фактори [6]. За функціональним підходом класифікує фактори системи економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності Мосцєвенко К. й виокремлює шість груп: економічні фактори, політичні фактори, соціальні фактори, технологічні фактори, екологічні

фактори, юридичні фактори, зауважуючи при цьому, що всі ці групи факторів взаємодіють між собою, зміцнюючи чи послаблюючи вплив один на одного [7]. Вважаємо, що функціональний розподіл факторів системи економічної безпеки є досить актуальним та дозволяє швидко здійснити їх аналіз та оцінку.

За іншим, більш широким, підходом до визначення факторів формування економічної безпеки можна їх поділити на [8]:

- зміни в кон'юктурі ринку: інновації та науково-технічний прогрес, державне регулювання, інфляція, сезонність тощо;
- фактори виробництва, які прямо впливають на основну діяльність підприємства: природні ресурси, регіональне розміщення, доступ до сировини, виробнича та транспортна інфраструктура;
- надійність партнерів та постачальників сировини/матеріалів: цінова політика та її дотримання обома учасниками процесів обміну, якість сировини та радісність контрактів;

– державне регулювання діяльності підприємства: створення та підтримка необхідних умов здійснення господарської її діяльності, бюджетно-податкова політика, можливість законного захисту своїх економічних інтересів тощо;

– компетентність менеджменту підприємства: система управління підприємством, компетентність та підприємницькі здібності керівників, якість та здатність до реалізації управлінських рішень;

– захист комерційної таємниці: здатність держави гарантувати збереження таємниці та здатність підприємства підтримки інтелектуальної власності.

Водночас, для підприємства, яке фактично здійснює свою діяльність в умовах динамічності конкурентного середовища, ключовим фактором впливу на будь яку його систему, у т.ч. й систему економічної безпеки, є конкурентні сили [9]. Для формування ефективної системи економічної безпеки підприємство має впроваджувати комплексний підхід, аналізуючи всі п'ять сил та розробляючи стратегії протидії впливу конкурентів. Найбільш значущими стратегічними кроками для утримання своєї конкурентної сили, з нашої точки зору, для підприємств зараз є: забезпечення бар'єрів входу на ринок, шляхом інтенсифікації розвитку власних унікальних переваг та патентуючи свої інновації; постійний аналіз конкурентів, необхідність підтримки ефективності процесів та підвищення якості товарів і послуг; інвестиції у власні інновації та постійний моніторинг за новими тенденціями, щоб своєчасно адаптуватися до змін на ринку; формування лояльності споживачів, шляхом розвитку брендингу та унікальної ціннісної пропозиції.

В умовах посилення цифровізації при розробці системи економічної безпеки підприємству не можливо не враховувати вплив цифрових та інформаційних технологій. Так, одним із факторів підвищення рівня фінансово-економічної безпеки є діджиталізація бізнес-процесів, яка сприяє впровадженню програмного забезпечення, посиленню контролю за всіма напрямками роботи, створенню умов для навчання, саморозвитку, підвищення фінансової стабільності підприємства [10]. Підприємства, які діють в умовах прискореного розвитку інноваційних та цифрових технологій мають зважати на значення для своєї економічної безпеки об'єктів інтелектуальної власності, на яку як складову системи економічної безпеки можуть впливати техно-

логічні, економічні, законодавчі та соціокультурні фактори [11].

Досить часто у дослідженнях окремо від факторів виділяють загрози економічній безпеці підприємства: економічні, політичні, соціальні, потенційні, реальні тощо [12]. Ми ж пропонуємо розглядати загрози економічній безпеці – саме як фактори негативного впливу, які одночасно можна віднести до однієї із великих груп: внутрішніх чи зовнішніх.

Загалом здійснене дослідження [1–10] факторів, які впливають на формування економічної безпеки підприємства (в т.ч. й її системи) свідчить про досить широкий спектр класифікації та визначення факторів: від ознак за складовими економічної безпеки до сфери їх дії. Ми притримуємось точки зору, що умовно усі фактори економічної безпеки доцільно розподіляти на дві великі групи: внутрішні та зовнішні (рис. 2). І пропонуємо розглядати фактори впливу на систему економічної безпеки підприємства відповідно до їх рівнів впливу на діяльність підприємства, який визначається особливістю середовища його формуванням і відповідних чинників.

Відповідно, до комплексного рівня ми відносимо сукупний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які відображають синергійний вплив як на економічну безпеку підприємства так і на ефективність його діяльності. Саме комплексний рівень зовнішніх факторів є породженням змін конкурентного середовища, під впливом поточного стану економіки, глобального, міжнародного середовища, адже сучасний бізнес функціонує в умовах глобалізації та інтеграції ринків. Військові дії, політичні кризи, теракти та інші форми нестабільності створюють загрозу для фізичних активів, порушують ланцюги поставок і впливають на загальний рівень економічної безпеки підприємств. Зміни у міжнародному правовому середовищі, стандартах екології та соціальної відповідальності, коливання валютних курсів, міжнародні торговельні бар'єри та санкції, розвиток цифрової економіки та глобалізація інформаційного простору, кожен з цих факторів може мати як позитивний, так і негативний вплив на економічну безпеку підприємства. І рівень та міра впливу кожного з них, буде залежати від імплементації його на функціональному рівні його призначення.

Функціональний рівень факторів розподіляє згруповані категорії впливу за напрямками їх дії на конкурентне середовище: зовнішні фактори: політико-правові, юридичні; еко-

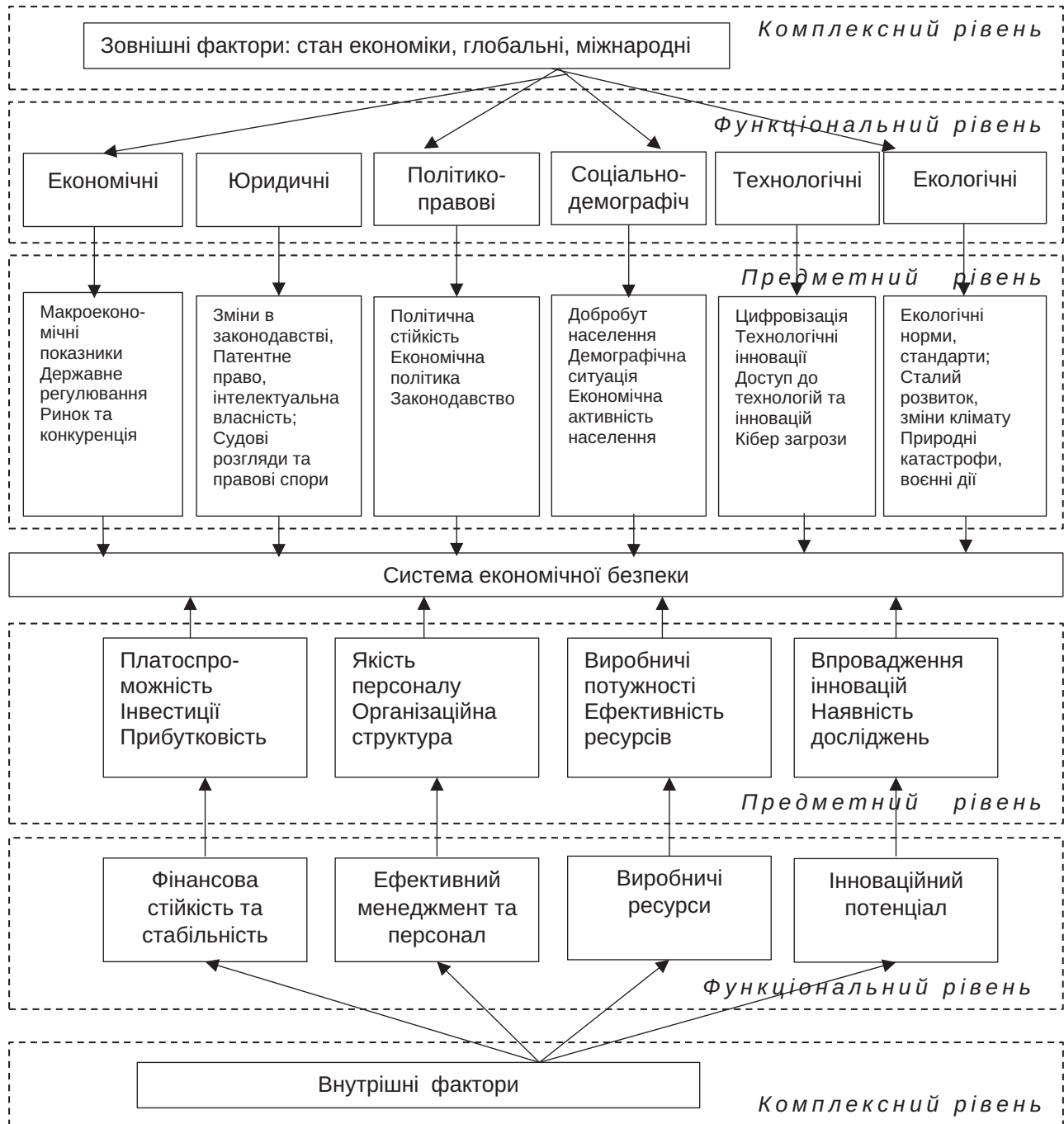

Рис. 2. Фактори системи економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано авторами за [7; 8; 9]

номічні, соціально-демографічні; екологічні, технологічні; внутрішні фактори: фінансова стійкість та стабільність, ефективний менеджмент та персонал, виробничі ресурси, інноваційний потенціал.

Фактори предметного рівня також можуть бути внутрішніми та зовнішніми і мають безпосередній вплив на складові системи економічної безпеки, формують конкурентне середовище конкретного підприємства та є

унікальними для кожного з них, зокрема за дією, спрямуванням та ефектом для системи економічної безпеки.

Висновки. Таким чином, здійснивши комплексне дослідження впливу факторів на систему економічної безпеки підприємства в умовах конкурентного середовища, ми дійшли висновку, що дана тема є досить актуальною у зв'язку із високим рівнем його динамічності. Вважаємо, що дослідження факто-

рів можна розглядати з точки зору поділу їх на три рівні: комплексний, функціональний, предметний. Комплексний рівень являється тим, що формує та вносить постійні зміни і включає в себе охоплення та поділ їх усіх на внутрішні та зовнішні, що безпосередньо стосується конкурентного середовища. Функціональний рівень враховує окремі категорії впливу на діюче конкурентне середовище, які відповідають актуальним компонентам еко-

номічної безпеки підприємства. А предметний рівень – дозволяє цілеспрямовано досліджувати окремі чинники та їх вплив на систему економічної безпеки підприємства. Проведене дослідження може бути підґрунтям для подальших наукових пошуків встановлення взаємозв'язку факторів та системи економічної безпеки підприємства, зокрема як база для здійснення факторного аналізу формування економічної безпеки підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прохорова В., Крутова А., Дяченко, К. Економічна безпека підприємств України в умовах дестабілізаційного розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2022. № 14(28). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-14\(28\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0654-14(28)-10)
2. Васюткіна Н. В., Смірнова А. С. Формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки підприємства як засобу підвищення конкурентоспроможності. *Бізнес Інформ*. 2022. № 9. С. 53–59.
3. Сафонік Н., Дудік А. Особливості формування системи економічної безпеки авіапідприємств в умовах трансформаційних перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-9>
4. Ареф'єва О., Титикало В., Коваленко Н. Економічний механізм забезпечення фінансової безпеки підприємств при нестабільності зовнішнього середовища. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2023. 16(32). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-16\(32\)-03](https://doi.org/10.33296/2707-0654-16(32)-03)
5. Ковальчук А. М. Чинники стратегічного управління економічною безпекою підприємства в умовах змін. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*. 2021. № 18. С. 88–93. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.247231>
6. Єпіфанова І. Ю., Джеджула В. В., Шевчук Є. Г. Фактори впливу на процес управління економічною безпекою підприємств в умовах військового стану. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 120–125.
7. Мосцєвенко К. Є. Характеристика факторів, які впливають на систему економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. *Академічні візії*. 2024. № 27. С. 1–8.
8. Пашнюк Л. О. Економічна безпека підприємства: сутність, складові та фактори забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 22. С. 48–50.
9. Овчаренко Л. В. Конкурентні сили як фактор зміцнення економічної безпеки підприємства в умовах воєнного стану та напрями їх аналізу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 6 (06). С. 36-40.
10. Череп А., Дашко І., Огренич Ю. Діджиталізація бізнес-процесів на підприємствах як фактор забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах сучасних євроінтеграційних викликів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-36>
11. Ареф'єв С., Ареф'єва О., Андрієнко М. Чинники впливу на зміни особливостей і видів об'єктів інтелектуальної власності в сучасних трендах управління промисловим підприємством та технологічних нововведень. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*. 2023. № 5. С. 89–95.
12. Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю., Кравчук Н.М. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 64–69.

REFERENCES:

1. Prokhorova V., Krutova A. & Dyachenko K. (2022) Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv Ukrayiny v umovakh destabilizatsiynoho rozvytku [Economic security of Ukrainian enterprises under conditions of destabilization development] *Adaptyvne upravlinnya: teoriya i praktyka. Seriya Ekonomika*. № 14(28). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-14\(28\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0654-14(28)-10)
2. Vasyutkina N. V. & Smirnova A. S. (2022) Formuvannya stratehichnykh oriyentyriv zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva yak pidvyshchennya konkurentospromozhnosti [Formation of Strategic Guidelines for Ensuring the Economic Security of Enterprise as a Means of Increasing Competitiveness]. *Biznes Inform*. № 9, pp. 53–59.
3. Safonik N. & Dudik A. (2022). Osoblyvosti formuvannya systemy ekonomichnoyi bezpeky aviapidpryyemstv v umovakh transformatsiynykh peretvoren'. [Peculiarities of the formation of the economic security system of airlines

in the conditions of transformation]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-9>

4. Arefieva O., Tytykalo V., & Kovalenko N. (2023). Ekonomichniy mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstv pry nestabilnosti zovnishnoho seredovyshcha [The economic mechanism of ensuring the financial security of enterprises in case of instability of the external environment]. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii Ekonomika*, vol. 16(32). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-16\(32\)-03](https://doi.org/10.33296/2707-0654-16(32)-03)

5. Kovalchuk A. M. (2021) Chynnyky stratehichnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva v umovakh zmin [Factors of strategic management of the economic security of the enterprise in conditions of change]. *Ekonomichniy visnyk NTUU "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, vol. 18, pp. 88–89.

6. Yepifanova, I. YU., Dzhedzhula, V. V., & Shevchuk, YE. H. (2023) Faktory vplyvu na protses upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpriemstv v umovakh viys'kovoho stanu. [Factors influencing the process of managing the economic security of enterprises under martial law.]. *Innovation and Sustainability*, № 2, pp. 120–125.

7. Mostsevenko, K. YE. (2024) Kharakterystyka faktoriv, yaki vplyvayut' na systemu ekonomichnoyi bezpeky sub'yektiv pidpriemnyts'koyi diyal'nosti. [Characteristics of factors affecting the system of economic security of business entities]. *Akademichni vizyiv*, №27, pp. 1–8.

8. Pashnyuk, L. O. (2012) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist', skladovi ta faktory zabezpechennya. [Economic security of the enterprise: essence, components and factors of provision]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, № 22, pp. 48–50.

9. Ovcharenko, L. V. (2023) Konkurentni syly yak faktor zmitsnennya ekonomichnoyi bezpeky pidpriemstva v umovakh voyennoho stanu ta napryamy yikh analizu. [Competitive forces as a factor of strengthening the economic security of the enterprise in the conditions of martial law and directions of their analysis]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, №6 (06), pp. 36–40.

10. Cherep, A., Dashko, I., & Ohrenych, YU. (2024) Didzhytalizatsiya biznes-protsesiv na pidpriemstvakh yak faktor zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoyi bezpeky v umovakh suchasnykh yevrointehratsiynykh vyklykiv. [Digitalization of business processes at enterprises as a factor in ensuring social and economic security in the conditions of modern European integration challenges]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-36>

11. Aref'yev, S., Aref'yeva, O., & Andriyenko, M. (2023) Chynnyky vplyvu na zminy osoblyvostey i vydiv ob'yektiv intelektual'noyi vlasnosti v suchasnykh trendakh upravlinnya promyslovym pidpriemstvom ta tekhnolohichnykh novovveden'. [Factors influencing changes in the characteristics and types of intellectual property objects in modern trends of industrial enterprise management and technological innovations]. *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu "Kharkivs'kyy politekhnichnyy instytut" (ekonomichni nauky)*, №5, pp. 89–95.

12. Piletska, S. T., Korytko, T. Yu. & Kravchuk, N. M. (2022). Mechanism to Ensure Economic Security of the Enterprise. [The mechanism for ensuring the economic security of the enterprise]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (42), pp. 64–69.